

A természettől ihletett és művészettel áthatott életfelfogásról – hagyományos megközelítésben

Eröss István a természetművészetről szóló munkájában e művészeti irányzat körülírásához Keserű Katalint idézve megállapítja, hogy minden ide sorolható alkotó tevékenység törekszik a természettel való harmónia újrateremtésére (nem kizárólagosan erre, de erre is). Előadásomban e gondolathoz szeretnék további szempontokat felvillantani, a hagyományos természetszemlélet néhány elemét és gyakorlati konzekvenciáját kiemelve. Ahogy az előadás címében jeleztem, a hagyományos életfelfogást is (miként az említett művészeti irányzatot) a természet inspirálja és művészet hatja át, s a kérdés most az, milyen értelemben?

Hagyományosnak azt a szemléletet tekintem, amelynek középpontjában az örök, változhatatlan és végtelen isteni Princípium valósága áll, tehát ennek fényében tekint a világra, beleértve az emberi világot és a természetet is. Ebből következően a szemlélet, amely e kritériumnak eleget tesz, végső alapelveit tekintve soha nem változik, és történetileg minden igazi civilizáció alapját ez képezi. Időben és térben ahhoz hasonlóan jelenik meg, ahogy Gallai Judit *Égtérkép* című alkotásában a fény a csillagvilágon keresztül átragyog, és térképet rajzol számunkra, amelyet ha megfelelően olvasunk, nemcsak a fény forrásának útmutató üzenete tárul fel számunkra, hanem általa el is juthatunk e forráshoz. De említhetném Balogh Krisztián: *Éjjel fa* és *Világfa* című alkotásait is, arra utalva, hogy e szemlélet állandó összeköttetést jelent Isten alkotó és életadó őselveivel.

E felfogás szerint *a természet működését, legbensőbb valóját éltető erőteret az ember csak művészettel képes valamiképpen megközelíteni és átélni egyéni és közösségi életében.* Művészet és élet eredendően nem két különálló valóság, hanem egységet alkotnak. Hiszen mindazt, amiben „élet van”, és ez bizonyos feltételek között emberi alkotásokra is igaz, művészet hatja át. Mintha végső soron ugyanazon erő állna a műalkotások megformálásának hátterében, amely a teremtést létrehívta. A hagyományos művészetfelfogás szerint a művészet az élet egészét áthatja: a tudás és tevékenység együttesének olyan eszközeként adatott számunkra, amely – az ember szellemi eredetével és céljával, valamint az eléréséhez adatott tanításokkal összhangban – egyértelműen azt célozza meg, hogy a természetben megpillantott, ám azon túlmutató tökéletességet, avagy a szépség végső teljességét elérjük.

Minden embernek, akár tagadja ezt, akár nem, tudomása van egy ilyen valóság létezéséről, és mikor helyesen ítél, lelke mélyén ehhez méri a világot és önmagát. Mégis, a „tökéletesség-teljesség-határtalan szépség” birodalmát – a maga közvetlenségében – sehol sem lelhetjük fel e világban, hiszen *jelen állapotában* a természet és sok tekintetben az emberi lélek is csupán emlékeztethet rá, mert a változékonyság, a romlás és elmúlás bizonyos formái mindkettőben felfedezhetők.

A mulandóság ezen oldala e kiállításon is hangsúlyos szerepet kap, hiszen az alkotások jelentős része ezt domborítja ki anyaghasználatával és az időbeliséggel kapcsolatos sajátos viszonyával, mondanivalójával. De ezzel együtt *az alkotások utalnak arra az eleven és titkos erőterre, amely a természeti formák és létezők megismételhetetlen egyediségét szüntelen létrehívja.* S mintha az alkotókban az a vágyakozás munkálkodott volna, hogy a természet e benső erőterében részesedjenek, s hogy figyelmünket erre fordítsák.

Novalis írja: „Különféle utakon járnak az emberek. Aki nyomon követi és összehasonlítja ezeket az utakat, különös alakzatokat lát majd születőben; alakzatokat, amelyek mintha csak a nagy titkosírás részeit képeznék, amelyeket mindenütt látunk, a szárnyakon, a tojásbélyegen, a felhőkben, a hóban, kristályokban és kőképződményekben, a fagyott vízen, a kőzetek, növények, állatok, emberek belsejében és külsején, az égbolt fényeiben, a szurok és üveglapokon, ha megérintjük vagy bekenjük őket, a rezselékben a mágnes körül és a véletlen

különös egybeeséseiben. Bennük sejtjük a kulcsot, a nyelvtant eme csoda-írásához”, tegyük hozzá: amelynek megfejtéséhez nem elég a sejtlem, hanem közvetlen átélés szükséges.

Úgy vélem, e titkosírás egy-egy eleme sejlik fel például Gálhidy Péter (*Religio, Lux*) vagy Menasági Péter (*Physis*) műveiben is. De ahhoz, hogy megfejtsük, és megértsük ennek nyelvtanát – és ezt a művésznak kell a legjobban tudnia – túl kell látnunk a természet külsőleges és változó adottságain és benső változhatatlan életébe kell hatolnunk, ahol a legnagyobb alkotóerőkkel találkozunk. Ez a behatolás és megismerés nemcsak intellektuális tett, hanem egyszersmind beleézés, amellyel a világot tisztábban és teljesebben látjuk, mint fizikai szemünkkel.

Ha ez megvalósul, a csillagok többé nem kívül, az éjszakai égbolton, hanem magában az emberben, *az ember lelkében ragyognak fel*. Kitérül számunkra, hogy a természet nemcsak a látható természet, hanem legfőképp a fizikai szem számára láthatatlan azon erőter, amelyre a változás árnyéka nem vetül, s amely valójában az isteni művészet tevékeny aspektusa.

A hagyományos természetszemlélet talán legfontosabb elemét pillanthatjuk meg itt: hogy a szüntelen változó természetben képes meglátni az örökkévalóság ragyogását és állandóságát, s a természet minden elemében e fény felé fordulás, és e fénynek való megnyílás legszebb példáját látja, és kizárólag azért képes így szemlélni a természetet, mert bármire tekint, egyszerűen képtelen rá, hogy megfélekedjen a múlhatatlan abszolút szépségről, magáról Istenről, amelyhez képest a világ minden szépsége elhanyagolható. E szemléletben a vágyakozás nem a mulandó dolgok, hanem az örök valóság elérésére irányul.

Csak ennek figyelembevételével érthetjük meg a Nyugaton évszázadokig elevenen élő és ma is érvényes alapelv értelmét: *omnis ars naturae imitatio est*, vagyis minden művészet a természet utánzása, avagy működési módjának követése. Mit jelent ez?

Az ember részesedni kíván a teremtés eme isteni folyamatában, ami a természetben megnyilatkozik a számára, és a szellemi hagyományok szerint ez valóban meg is illeti őt. Az ember társteremtője Istennek, azért helyeztetett a földre, hogy munkálkodjék benne, hogy „művelje és őrizze”. A teremtés pedig a káosz kozmoszá alakítása: a szellem átjárja és elrendezi a formátlan anyagot. Amikor az építész egy szakrális épületet készít, a formátlan anyagból oly módon hoz létre organikus épületet, hogy Isten alkotó tettét imitálja. Számomra Szervátiusz Jenő és Szervátiusz Tibor egyes alkotásaiban is eme imitáció ethosza, letisztult szépsége és méltóságteljesége jelenik meg.

A hagyományos szemlélet tehát képes arra, hogy *egyszerre érzékelje a természet mulandóságát és paradicsomi fényét, amely az örökkévalóság felragyogása*. Felismeri, hogy a világban levő mulandóság és változandóság jelenlétéért maga az ember a felelős. S hogy egykor a természettel együtt ő maga is az örökkévalóság részese volt, de egy bizonyos elhajlás és alászállás következtében – amit a kereszténység bukásnak nevez – magával rántotta azt. A szellemi hagyományok szerint a művészet *is* (a hagyomány minden elemével szorosán összefonódva) azért adatott számunkra, hogy általa a helyreállítás művét végezzük el, s a paradicsomi állapot visszanyeréséhez juthassunk.

Ahogy a keresztény középkorban a szentviktori iskolához tartozó szerzők mondták: a bukást megelőzően az ember látása sokkal széleskörűbb, mélyebb és áthatóbb volt: fizikai szemünkkel a lehető legszélesebb terjedelmében érzékeltük a fizikai világot; az értelem szemével ráláttunk önmagunkra mint emberre, és mindarra, amit emberként sajátunknak tudhatunk (ami a helyes önismeretnek felel meg); egy kontemplatív-intellektuális szemmel pedig láttuk önmagunkban Istent és a dolgokat amint Istenben vannak őseredeti valóságuk szerint.

A bukást követően a fizikai szem érintetlen maradt, az értelem szeme, így önismeretünk azonban elhomályosodott, a kontemplatív-intellektuális szem pedig megvakult. A művészetek feladata (legyenek azok mesterségek, vagy teoretikus művészetek), hogy önmagunkra, a

világra és Istenre való rátekintésünket helyreállítsák, hogy *meggyógyítsák szemünket, visszaadják látásunkat.*

Szent Bonaventura szerint ez azt is jelenti, hogy a Paradicsomban Ádámnak elégséges volt a természet könyvének olvasása ahhoz, hogy az isteni bölcsesség szemlélésére irányuljon – a valóságot az isteni művészet összefüggésében látta, az anyagvilágot összekötötte a szellemivel: önmagában.

Azonban a bukott ember számára ez már csak az isteni Ige segítségével lehetséges: mert a világ csak a kinyilatkoztatás fényében tárja fel újra Istent.

Láthatjuk, hogy a paradicsomi állapot elvesztésének oka, ebből következően minden jelenlegi ökológiai katasztrófa oka, hogy az ember nem ápol folyamatos és bensőséges kapcsolatot a tökéletes, teljes és mindenekfelett Szép valósággal, akitől az élet és minden jó származik. A környezetszennyezés valamennyi formája szintén ide vezethető vissza, valamint arra, hogy tevékenységeinket nem vagyunk képesek művészettel áthatni az isteni művész minden pillanatban megvalósuló alkotó tettét megjelenítve.

Hagyományos szempontból, amely mint említettük az időben *lényegileg* sohasem módosul, *ennek megértésétől függ a természettel való harmónia újrateemtése is*, amely – ahogy előadásom elején említettem – a természetművészetnek nevezett esztétikának szintén alapvető eleme.

A természetnek, ahhoz hogy meggyógyítsuk, műveljük és őrizzük, nem arra van szüksége, hogy az ember kitüntetten és kizárólagosan külső megnyilvánulásai felé forduljon, és így mindazt, ami a transzcendencia irányába mutat, racionális vagy szentimentális okokból kifolyólag kiiktassa életéből (ha jól meggondoljuk, éppen ezt tette az úgynevezett felvilágosodás, és látjuk, milyen eredménnyel); hanem a természetnek arra van szüksége, hogy az ember teljes lényével afelé forduljon, aki a természetet az örök kezdetben a maga tökéletességében létrehozta és fenntartja, és élettől áthatja. Ő a természet szépségének adományozója és az életet átható művészet ihletője. Caspar David Friedrich, a romantika talán legnagyobb tájképfestője, aki a természet életével szinte megismételhetetlenül bensőséges összhangban alkotott, a következő vallomásszerű és egyben titokteljes megfogalmazását adta mindennek:

„Istenem, köszönöm Néked,
Hogy e világnak örökké nem élek.
Adj erőt, hogy szellemem
Csillagod égébe emelkedjen.”

Kocsi Lajos